

Länsimaisen kirjallisuuden historiaa

HANNA REINIKKA

Antiikki

- ▶ N. 700 eaa.–500 jaa.
- ▶ Muinaiset Kreikka ja Rooma
- ▶ Kirjallisuuden päälaajat: epiikka eli kertomakirjallisuus, draama ja lyriikka
- ▶ Suuri osa kirjallisuudesta käsittelee myyttejä
 - ▶ Myyttiset jumalhahmot, suhdekuviot
 - ▶ Oikea ja väärä
- ▶ Myös maallisia aiheita
 - ▶ Rakkaus runoissa
 - ▶ Komediat ja farssi irvailivat usein aikalaisille

Myytit

- ▶ Myytillä on useita merkityksiä
 - ▶ voi tarkoittaa ainakin a) jumaltarua, b) tarunomaista ihmistä tai hahmoa, c) kulttuurissa toistuvaa kertomusta tai d) harhaluuloa.
- ▶ Myytteihin perustuva antiikin ajan maailmankuva on olennainen osa antiikin kirjallisuutta
- ▶ Muinaiskreikkalainen mytologia eli jumalaistarusto on muodostunut länsimaisen kirjallisuuden ja kulttuurin kivijalaksi.
- ▶ Homeroksen nimissä olevat eepokset *Ilias* ja *Odyссеia* loivat pohjan kertomusperinteelle.
 - ▶ Roomassa vastaavasti Vergiliuksen *Aeneis* (Troijan hevonen)

Antiikin draama

- ▶ Tragediassa sankari tuhoutuu kohtalon ja erehdysten vuoksi.
 - ▶ Tavoitteena katharsis.
- ▶ Komediasa heikot, hölmöt ja tietämättömät kasvavat ihmisinä kommellusten myötä.
- ▶ Käsitteitä:
 - ▶ Hamartia eli kohtalokas erehdys
 - ▶ Hybris eli ylimielisyys

Antiikin
myyttisiä
hahmoja

Sisyfos

Medusa

Pandora

Prometheus

Narkissos

Keskiaika

- ▶ Noin 500–1300
- ▶ Suurin osa Euroopan kirjallisuudesta kristillistä
 - ▶ Memento mori, “muista kuolevasi”
- ▶ Yksilön merkitys pieni
- ▶ Myös jonkin verran maallista kirjallisuutta, kuten kansanrunoutta ja laulettavaksi tehtyä trubaduurirunoutta
 - ▶ Kansalliseepoksia
- ▶ Dante Alighieri: Jumalainen näytelmä (1300-luvulla)
- ▶ Näytelmiä: mysteerit (Raamatun kertomukset), miraakkelit (pyhimysten ihmeteot) ja moraliteetit (elämänohjeet)

Renessanssi

- ▶ Noin 1400–1600
 - ▶ Mikael Agricola loi suomen kirjakielen perustan 1500-luvulla (ABC-kiria, Uuden testamentin suomennos)
- ▶ Renessanssin aikana keskiajan yhtenäiskulttuuri murtui
 - ▶ Uskonpuhdistus, humanismi, löytöretket, kirjapainotaito ja luonnontieteen kehittyminen muuttivat ihmisten tapaa ymmärtää maailma
 - ▶ Keskityttiin enemmän yksilöön, *memento vivere* eli “muista elää”
- ▶ Antiikin ihannointi
- ▶ Karnevaalikulttuuri oli yksi maallinen juhlamuoto, jossa kansa hassutteli ja nälvi valtaapitäviä
 - ▶ Karnevalismi tarkoittaa auktoriteettien kyseenalaistamista, ivaa, parodiaa, huumoria ja alatyylä kirjallisuudessa

Renessanssin ajan kirjallisuutta

- ▶ Miguel de Cervantesin ritarromaaneja parodioiva romaani *Don Quijote* luo pohjaa myöhemmälle romaanitaiteelle
- ▶ William Shakespeare on tunnettu englantilainen näytelmäkirjailija
 - ▶ Komedioita esim. *Kesäyön unelma* ja *Paljon melua tyhjistä*
 - ▶ Tragedioita esim. *Romeo ja Julia*, *Hamlet*, *Macbeth*, *Kuningas Lear*
 - ▶ Sonetit

Sonetti 18 (Shakespeare)

*Kesäpäivään vertaisinko sinua?
Olet suloisempi, tynnempi;
tuulenpuuskat ravistavat nuput toukokuun
ja kesän laina kestää liian lyhyeen.
Joskus taivaan silmä loistaa tulessa
ja kultaotsa peittyy usein pilveen,
ja kauneuttaan kaunis joskus kadottaa,
sattuman tai luonnonkierron riistossa.
Vaan ikikesäsi ei kuihdu koskaan,
ei kadota kauneutta, sinulle kuuluvaa,
ei kuolema voi kerskua että käyt sen varjossa
kun ikuisissa säikeissä liityt aikaan.*

*Niin kauan kuin on henki tai silmät nähdä,
niin kauan tämä elää, elämäsi lähde.*

Suom. Kirsti Simonsuuri

Klassismi

- ▶ 1600-luvulla, alkoi aurinkokuningas Ludvig XVI:n hovista
- ▶ Muodon ja sisällön sopusointuisuus, kaikelle olemassa sopiva malli ja säännöt
 - ▶ Noudatettiin monia antiikin kirjallisuuden sääntöjä
 - ▶ Mallia klassikoista
 - ▶ Ei sekoitettu kirjallisuuden lajeja
- ▶ Draama suosituin kirjallisuuden laji
 - ▶ Moliéren komediat, esim. *Saituri* ja *Luulosairas*

Valistus

- ▶ 1700-luvulla, erityisesti Ranskassa ja Englannissa
- ▶ Descartes: *Cogito, ergo sum*
 - ▶ Ajattelen, siis olen
- ▶ Järjen ja tiedon merkitystä korostettiin
 - ▶ Kirjallisuus valisti, opetti ja viihdytti
- ▶ Defoen seikkailuromaani *Robinson Crusoe*
 - ▶ Robinsonadi eli haaksirikkokertomus
- ▶ Rousseau kirjoitti kasvatuksesta teoksessaan *Émile eli kasvatuksesta*
- ▶ Yhteiskuntakriittinen Voltairen satiiri *Candide*
- ▶ Suomessa valistus loi pohjaa kansallisaatteelle

Valistus

- ▶ Kirjallisuuden tavoitteena oli kuvata todellisuutta kirjoittajan omaan järkeen ja havaintoihin luottaen.
- ▶ Kirjallisuuden tehtävänä oli opettaa ja valistaa lukijoitaan, mutta kirjallisuutta luettiin myös vapaa-ajan viihdykkeenä.
- ▶ Kirjallisuus otti keskiluokan elämän aiheekseen ja kritisoi yhä voimakkaammin aatelistoa sekä kirkkoa.
- ▶ 1700-luvun alkupuolella alettiin julkaista sanomalehtiä, joissa oli mukana myös kaunokirjallisia kertomuksia.
- ▶ Nykyaikainen romaani ja sanakirja syntyivät.

Romantiikka

- ▶ Noin 1780–1840
- ▶ Keskityttiin yksilöön ja tämän sisäiseen kokemus- ja tunnemaailmaan
 - ▶ Kirjallisuuden tehtävä tuottaa tunteita, vastareaktio valistukselle
- ▶ Kirjailija nähtiin luovana yksilönä, jopa nerona, joka tuottaa mielikuvituksensa avulla ainutlaatuisen taideteoksen.
- ▶ Luontoa ihannoitiin, ja sen avulla ilmennettiin usein mielentilaa
- ▶ Kauhukirjallisuus syntyi
- ▶ Lyriikka kukoisti, lyyrisen minän käsite

❖ **Goethen
Nuoren
Wertherin
kärsimykset**

❖ **Jane Austenin
teokset, esim.
Ylpeys ja
ennakkoluulo**

❖ **Mary Shelley'n
Frankenstein**

Kansallisromantiikka

- ▶ Romantiikan aikana alettiin nationalismiin myötä kiinnostua kansakuntien identiteetistä ja menneisyydestä
- ▶ Suomessa sivistyneistö halusi parantaa suomen kielen asemaa ja luoda suomenkielistä kirjallisuutta
- ▶ Suomessa kirjallisuudella oli merkittävä rooli kansallisen identiteetin rakentamisessa
 - ▶ Idealistisen kansankuvauksen avulla luotiin kuvaa suomalaisuudesta
 - ▶ Esim. J. L. Runeberg ja Topelius kuvasivat suomalaisia ja rakensivat kansallista identiteettiä
 - ▶ Etenkin Suomen luontoa ihannoitiin
 - ▶ *Kalevalan* kokoaminen antoi Suomelle myyttisen menneisyyden.

Realismi

- ▶ Noin 1840–1900
- ▶ 1800-luvun alkupuolella teollistuminen ja kaupungistuminen aiheuttivat lieveilmiöitä, kuten taloudellista eriarvoisuutta
 - ▶ Kirjallisuus alkoi kuvata realistisesti yhteiskunnan ongelmia
- ▶ Todellisuutta pyrittiin kuvaamaan realistisesti "sellaisena kuin se on"
- ▶ Realismi lähti Ranskasta ja Englannista
 - ▶ Ranskalaisen Honore de Balzacin *Ukko Goriot* kuvasi aateliston ja porvariston heikkouksia ja valtapyrkimyksiä
 - ▶ Englantilainen Charles Dickens käsittelee esimerkiksi teoksessaan *Oliver Twist* yhteiskunnallisia epäkohtia, kuten lapsityövoiman käyttöä ja orpokotien olosuhteita
- ▶ Tyyli suuntautuu myös naturalismiksi, jossa todellisuutta kuvattiin vielä inhorealistisemmin
 - ▶ Esim. Emile Zola

Realismi

- ▶ Suomessakin nostettiin esiin yhteiskunnan ongelmia, kuten sukupuolten epätasa-arvo ja köyhyys
- ▶ Minna Canth oli merkittävä suomalainen realisti, tunnetuimpia teoksia esim. *Työmiehen vaimo* ja *Anna Liisa*
- ▶ Juhani Aho kuvasi yhteiskunnan muutosta, esim. *Rautatie*
- ▶ Norjassa Henrik Ibsen
 - ▶ Käsitteli naisen asemaa avioliitossa teoksessaan *Nukke koti*

Symbolismi

- ▶ Symbolismissa ajateltiin, että totuutta ei voi tavoittaa kuvaamalla maailmaa sellaisena kuin se on, vaan totuus ilmenee esim. symbolien ja metaforien kautta.
 - ▶ Unet ja mielikuvitus
- ▶ Symbolismin alullepanijoita Euroopassa Charles Baudelaire (Pahan kukkia 1857) ja Arthur Rimbaud
- ▶ Symbolismi vastareaktiona realismille jo ennen varsinaista modernismia Suomessa:
 - ▶ Eurooppalainen suuntaus symbolismin valtavirtaa
 - ▶ Kansallinen suuntaus keskittyi kalevalaiseen mytologiaan (kansallinen uusromantiikka)
 - ▶ Karelianismi etenkin 1890-luvulla

Modernismi länsimaissa

- ▶ 1900-luvun alkupuoliskon monia eri tyyliä kutsutaan yhteisnimellä modernismi.
- ▶ Modernismin aikana uudistettiin taiteen ja kirjallisuuden muotoja ja ilmaisutapoja.
 - ▶ Monet proosan kirjoittajat hylkäsivät loogisesti etenevän juonirakenteen
- ▶ Todellisuuden rationaalisuutta kyseenalaistettiin
 - ▶ Maailmansotien synnyttämä ahdistus
- ▶ Yksilön tajuntaa ja mieltä kuvattiin uudella tavalla
 - ▶ Freud uudisti käsitystä psyyken rakenteesta, mikä vaikutti kirjallisuuteenkin.
 - ▶ Esim. James Joycen, Virginia Woolfin ja Marcel Proustin romaaneissa tajunnanvirtatekniikka
- ▶ Eksistentiaalistit pohtivat olemassaolon merkityksiä, joiden näkivät olevan vain ihmisestä riippuvaisia.

Modernismi Suomessa: 1920-luku

- ▶ 1920-luvun modernismi ja suomenruotsalainen runous
 - ▶ Runot vapaarytmisiä
 - ▶ Edith Södergran
- ▶ Tulenkantajat ihannoivat modernismin aatteita 1920-luvulla
 - ▶ "Ikkunat auki Eurooppaan!"
 - ▶ Modernit suurkaupungit, teollistuminen, tekniikka, eksotiikka, kiihkeä elämänvimmä
 - ▶ Esim. Katri Vala, Uno Kailas ja Mika Waltari
- ▶ Volter Kilpi vei tajunnanvirtatekniikan äärimmilleen romaanissaan *Alastalon salissa* (1933)

Modernismi Suomessa: 1950-luku

- ▶ 1950-luvulla enemmän myös suomenkielistä modernistista lyriikkaa
 - ▶ Esim. Eeva-Liisa Manner, Paavo Haavikko ja Aila Meriluoto
- ▶ 1950-luvun modernistisessa proosassa luovuttiin kaikkitietävästä kertojasta ja ehjästä juonesta
 - ▶ Tyypillistä esim. Liikkuminen eri aikatasoissa ja kerronnan keskittyminen sisäiseen monologiin ja tunteisiin.
 - ▶ Esim. Marja-Liisa Vartio ja Antti Hyry

Modernismi Suomessa: sotakirjallisuus

- ▶ Sodat näkyivät kirjallisuudessa sekä Suomessa että muissa länsimaissa
 - ▶ Usko ihmiseen heikkenee
 - ▶ Moraaliset ja eettiset pohdinnat
 - ▶ Kirjallisuus vaikeiden asioiden käsittelemisen välineenä
- ▶ Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954) ja *Täällä Pohjantähden alla* (1959–1962)
- ▶ F. E. Sillanpään *Hurskas kurjuus* (1919) kertoo sisällissodasta erään torpparin näkökulmasta
- ▶ Mika Waltarin *Sinuhe egyptiläinen* (1945) allegorisena sotakuvauksena

1960–1970-lukujen kantaa ottava kirjallisuus

- ▶ 2. maailmansodan jälkeen kirjallisuudessa otettiin kantaa
 - ▶ Kylmä sota, etenkin Vietnamin sota, näkyi kirjallisuudessa ja taiteessa
 - ▶ Muutenkin kirjallisuudessa käsiteltiin yhteiskunnallisia ongelmia
- ▶ Suomessa muuttoliikkeet maaseudulta kaupunkeihin ja Suomesta Ruotsiin vaikuttivat kirjallisuuteen.
- ▶ Myös suomalaisessa kirjallisuudessa otettiin kantaa
 - ▶ Yhteiskunnalliset aiheet
 - ▶ Radikaali ote
- ▶ Suomalaisessa kirjallisuudessa haluttiin rikkoa tabuja
 - ▶ Porvarillisena pidettyjä arvoja rikottiin ja niitä vastaan kapinoitiin.

Postmodernismi

- ▶ Alkoi 1960-luvulla, kulki muiden virtausten rinnalla
 - ▶ Ei kirjallisuuden valtavirtaa
- ▶ Taide irttaa yhteiskunnallisista ja poliittisista kytköksistä
 - ▶ Todellisuuden kuvaamista ei pidetä mahdollisena
- ▶ Tyypillisiä piirteitä
 - ▶ Juonen epäloogisuus ja katkelmallisuus
 - ▶ Kertoja saattaa olla epäluotettava
 - ▶ Ironia, parodia ja leikkisyys
 - ▶ Erialaisten tyylien sekoittuminen
 - ▶ Faktan ja fiktion sekoittuminen, metafiktiivisyys
 - ▶ Intertekstuaalisuus, viittaukset tunnettuihin teoksiin, pastissit

Nykykirjallisuus

- ▶ Tiivistelmä s. 233